

KUMMELI – ALIVUOKRALAINEN

Suomi, 2008

Ohjaaja: Matti Grönberg

Käsikirjoittajat:

Timo Kahilainen ja Heikki Vihinen

Näyttelijät:

Heikki Silvennoinen, Mikko Kivinen, Timo Kahilainen, Heikki Hela, Tuija Ernamo, Mari Turunen, Ritva Jalonen, Jussi Lampi, Oiva Lohtander, Heikki Vihinen, Risto Korhonen, Jasper Pääkkönen, Leea Klemola, Juha Veijonen

Levittäjä: Nordisk Film

Kesto: 104 min.

Ikäraja: K7

Genre: Komediala

Oppimateriaalin tehtävät on suunniteltu 7.-9. -luokkalaisille ja lukioihin.

Oppimateriaalin teemoja: Farssi-Genre (naurun perusteet, farssi lajityyppinä, suomalainen komedia, kansanhuumoria, vaudevillista tv-viitteeseen, kun mies pukeutuu naiseksi)

Homoseksuaalisuus valkokankaalla (Haysin koodi, homoelokuvien lyhyt historia, stereotyyppisen homoseksuaalin kuvaus)

TARINA

Alivuokralainen on Kummeleiden näkemys kiristyksestä, munuaissiirrosta kotioiloissa, emansipaatiosta sekä järjettömästä sekoilusta käyttäen elokuvakeinona perinteistä farssia.

Munuaissiirtokirurgi Lauri Mustonen (Mikko Kivinen) ja yliopiston hyönteistutkija Pauli Bergström (Heikki Silvennoinen) asuvat arvokiinteistöä kaupungin kalleimmalla

asuinalueella. Asunnon on jo vuosikausia omistanut vanharouva Lydia Molotova (Tuija

Ernamo), joka ei ole nostanut herrojen vuokraa pitkiin aikoihin. Nyt rouva on kuitenkin antanut asunnon ennakkoperintönä veljenpojalleen väepeli John Molotoville (Heikki Hela), joka päättää ensitöikseen nostaa kiinteistön vuokran pilviin ja muutattaa isotätinsä Lydia Molotovon herrojen asuntoon.

Siitä alkaa mielikuvituksellinen

tapahtumaketju, jonka absurdi juoni kuljettaa yhteen törmääviä roolihahmoja tilanteesta toiseen vauhdikkaalla tavalla, joka on tunnusomaista Suomen suosituimmalle koomikkoryhmälle.

Alivuokralainen on myös menestysnäytelmä. Alivuokralainen-elokuva pohjautuu Timo Kahilaisen ja Heikki Vihisen alun perin teatterilavalle kirjoittamaan näytelmään. Se on ollut huikea menestys Tampereen Teatterissa.

Lähde:

http://www.solarfilms.com/elokuvat/kaikki/kummeli/fi_FI/alivuokralainen/

FARSSI

Farssi on komediallinen elokuva tai näytelmä, jonka viihdyttämisen keinot perustuvat väärinkäsityksiin, salaisuuksiin, absurdeihin tilanteisiin, liioiteltuihin ja stereotyyppisiin henkilöihin ja verbaaliin huumoriin.

1.

a) *Pohtikaa ryhmässä millainen on farssi. Minkälaisilla kerrontakeinoilla farssi naurattaa?*

Mitä farsseja ryhmällesi tulee mieleen?

b) *Minkälaisia muita komedian lajeja tulee mieleen, ja miten nämä poikkeavat farssista?*

Naurun perusteet

Naurua on tutkittu jo Antiikin Kreikassa. Aristoteleen arvostettu *Runousoppi* nostaa tragedian ja eepoksen länsimaisen kulttuurin peruskiviksi, mistä käsin komedia on ollut hieman toisarvoisessa asemassa. Aristoteles kirjoitti kuitenkin myös komediaa käsittelevän teoksen, joka valitettavasti on hävinnyt. 1800-luvun lopulla naurua on tutkinut Henri Bergson, joka analyyseissään pyrki erittelemään sitä, miten koomisuus syntyy mm. Molieren näytelmiä analyoimalla. Hän pohtii sitä, miten komiikka suodattuu tiettyyn muotoon, eleeseen, tilanteeseen tapahtumaan tai ilmeeseen. Bergsonin mukaan peruskomiikan sääntöihin lukeutuu mm. se, että kaikki luonteenheikkoudet voivat muuttua huvittaviksi.

Tuntuu mahdottomalta määritellä tarkkaan sitä, mistä nauru syntyy – varsinkin kun naurua pidetään myös tietyllä tavalla yhteisöllisenä. Näytelmän tai elokuvan yleisössä istuessa voi joko nauraa muun yleisön mukana ja kokea suurta yhteenkuuluvuuden tunnetta – tai asettua naurun ja seuran yläpuolelle, erottua joukosta.

Lisäksi meistä jokainen tuntuu reagoivan eri tavalla koomisiin tai humoristisiin tilanteisiin – yksi nauraa kaatuvalla miehelle (tilannekomiikka), toinen kaatuvan miehen hölmistyneelle ilmeelle (luonnekomiikka, tähtikuva).

Freudin mukaan vitsi tehdään, mutta komiikka löydetään. Ja vaikka koomisessa tilanteessa olisikin kyse havainnoinnista, voi toisen myös tehdä koomiseksi. Tällainen mielihyvä on puolestaan ylemmydentuntoista. Voimme toki löytää komiikkaa myös itsestämme tai tilanteesta. Huumori on Freudin mukaan keino, jonka avulla voidaan välttää koomiseen tilanteeseen mahdollisesti liittyvät vakavat seuraukset.

Elokuvassa on useita tasoja, joissa koomisuus syntyy. Tarinan maailmassa saattaa esiintyä 1) vitsitilanteita, joissa henkilö pilailee toisen kustannuksella, 2) tai koomisia tilanteita, joissa havainnoiva henkilö pitää toisen toimia naurettavina tai tekee ne naurettaviksi, 3) tai humoristisia tilanteita, joissa henkilö suhtautuu humoristisesti vastoinkäymisiinsä. Kerronta puolestaan välittää tapahtumat katsojalle.

Näytelmässä ja elokuvassa katsoja viihdytetään komediassa ja farssissa. Näiden kahden hauskuuttamisen genren välinen rajamaasto on hauras, mutta silti olemassa. Yhden luonnehdinnan mukaan komediassa nauretaan yhdessä henkilöiden kanssa, farssissa puolestaan näiden kustannuksella.

2.

a) *Millainen on Kummeli: Alivuokralainen – elokuvan koominen puhuttelurakenne: Ketkä elokuvan henkilöistä nauravat ja kenen tai keiden kustannuksella?*

*Millaista nauru on luonteeltaan tarinan maailmassa?
Onko se ylemmydentuntoista vai harmitonta?
Millaista naurua farssi useimmiten tarjoaa katsojalle?*

Farssi lajityyppinä

Lajityypit luovat elokuvalla aina tietynlaista odotuspintaa. Myös farssilla ovat omat genrelähtöiset ennako-odotuksensa. Oman kokemuksemme ja tietomme perusteella osaamme ennakoida farssin tulevia tapahtumia ja sen kerronnan sävyjä. Harvoin menemme elokuvanäytökseen ”tyhjinä tauluina” – jo elokuvan ennakkomainonta ja lehtikirjoitukset osaltaan suuntaavat odotuksia tietyille tasolle. Elokuvalle annetaan jo lähtökohtaisesti tietynlaiset lukuohjeet, joiden avulla tulevaan kokemukseen voi valmistautua.

Farssille on ominaista tietyt piirteet, joiden avulla lajityypin hauskuus syntyy. Sen komiikan peruskiviä ovat väärinkäsitykset, absurdin logiikka, koomiset tilanteet ja henkilöhahmojen ominaisuuksiin kohdistuva nauru.

Farssin henkilöhahmot ovat perinteisesti liioiteltuja hahmoja, yksiulotteisia, yhden ominaisuuden henkilöitä, jotka eivät kehity tarinan myötä. Farssissa seurataan yleensä useampia tarinoita yhtä aikaa, ja komiikkaa kehitellään samaan aikaan useilla rintamilla. Yleensä sekä komediaan että farssiin kuuluvat romanttiset juonenkehittelyt.

Lajityypit ovat harvoin puhtaita ja ne kehittyvät koko ajan. Farssin lisäksi puhutaan mm. farssikomediasta ja parodiasta sekä tämän tyyppin lähisukulaisesta, huonoon makuun keskittyvästä, 80-luvulla yleistyneestä kreisikomediasta, joka tekee liioittelusta ihan omanlaistansa taidetta. Kreisikomedioita ovat mm. Jim Carrey -elokuvat *Ace Ventura* ja *Sähköputkimies* sekä Abrahams & Zucker -elokuvat (*Top Secret!*, 1984), sekä Ben Stiller -elokuvat (Sekaisin Marista 1998).

Mediatutkija Juha Herkmanin mukaan komediagenren eri suuntaukset ja alalajit

kertovat paitsi audiovisuaalisten kerrontatapojen muutoksista myös genren kytkeytymisestä kontekstiin.

Elokuvakulttuuri on muuttunut suhteensa aikaansa: alkuaikojen attraktiivisista gagivyörytyksistä ja 1930-luvun napakoista screwball-komedioista kuljettiin Haysin koodin ja muiden 1960-luvulle asti vaikuttaneiden sensuurijärjestelmien vastareaktioihin kreisi- ja trashkomedioihin. Amerikkalaisen elokuvakomedian muuttuminen räävittömäksi 1970-luvulla kielii siten vastakulttuurien laajemmasta yleistymisestä, joka näkyi 1960- ja 1970-luvuilla myös esimerkiksi sarjakuvassensuuria murtaneen underground-sarjakuvan menestyksenä sekä aiemmin mainittujen television tilannekomioiden ”radikalisoitumisena”. Kun nämä uudenlaiset komedian alalajit vakiinnuttivat aseman audiovisuaalisen kulttuurin kentällä, ne luonnollisesti jättivät jälkensä genrekonventioihin ja yleisöjen odotushorisontteihin. Nykyistä komediagenreä peilataan suhteessa lajityypin aiempiin edustajiin. (Herkman, s. 121)

Myös elokuvatutkija Kimmo Laine korostaa, että farssille on tärkeää muuntautua aikansa mukaan, keskittyä niihin ajatuksiin ja asioihin, mitkä kulloinkin yhteiskunnassa ovat kiinnostavia ja ajankohtaisia.

3.

Lajityyppiin kohdistuvat oletukset asettavat aina tietynlaisen odotushorisontin elokuvalle.

a) Mieti Kummeli: Alivuokralaista tai elokuvaa, jonka olet viimeksi nähnyt teatterissa tai ostanut dvd:nä. Kirjoittakaa ryhmässä elokuvan markkinoinnista ja sen luomista odotuksista sekä markkinoinnin antamasta lupauksesta analyysi ja pohtikaa seuraavia asioita:

Milloin ja minkälaisessa yhteydessä kuulit elokuvasta ensimmäisen kerran?

Mistä sait elokuvasta ensimmäisen kerran tietoa – kritiikistä vai mainoksesta?

Missä elokuvaa oli mainostettu – olitko törmännyt mainokseen lehdessä, elokuvateatterissa, televisiossa, jossain muussa mediassa?

Minkälaisissa paikoissa voit törmätä elokuvamainokseen (metrotunneli, hampurilaisravintola)?

Mihin mainoslauseeseen kiinnitit huomioon valitessasi elokuvan?

b) Tehkää ryhmässä (kirjallinen) markkinointisuunnitelma Alivuokralaisesta tai valitsemastanne elokuvasta.

Miettikää elokuvan vahvuuksia ja heikkouksia?

Mikä on elokuvan lajityyppi ja millainen on sen 1) ensisijainen kohderyhmä ja 2) mahdollinen eli potentiaalinen kohderyhmä?

(esim. kohderyhmän ikähaitari/sukupuoli/kuluttajan status)

Missä kaikkialla tätä elokuvaa voisi mainostaa, että se kohtaisi suurimman kohderyhmänsä? Entä miten tavoittaisit myös sen potentiaalisen kohderyhmän?

c) Millaisella sloganilla tai lupauksella markkinoisitte elokuvaa?

Miettikää miten markkinoinnin antama lupaus vaikuttaa elokuvan vastaanottoon?

Milloin lupauksen on oltava mahdollisimman totuudenmukainen?

Entä onko niin sanottujen ”Hit & Run” (ota rahat ja juokse) -elokuvien markkinointi mielestänne totuudenmukaista? (Hit&Run-elokuvien tavoitteena on tehdä

mahdollisimman suuri tulos lyhyen ajan sisällä, kun taas esimerkiksi – ja yleensä naisille suunnatut – laatu elokuvat keräävät yleisönsä hitaammin, pidemmällä aikavälillä.)

4.

Kirjoittakaa ryhmässä lyhyt analyysi kreisikomedista.

Pohtikaa yhdessä millaisia odotuksia kreisikomedia teissä herättää?

Miten määrittäisitte kreisikomedian?

Mitä tämän lajin elokuvia teille tulee mieleen?

Ketkä näyttelijät ovat erikoistuneet kreisikomedian tekemiseen?

Tehkää elokuvista ja näyttelijöistä lista.

Suomalainen komedia

Suomessa on varsin vahva farssin perinne. Elokuvatutkija Sakari Toivainen jakaa suomalaisen elokuvan karkeasti kahteen lajiin, melodraamaan ja farssikomediaan. Huomattavaa on, että maamme elokuvatuotannosta komedioita on noin puolet. Farssi juontaa juurensa jo suomalaisesta mykkäelokuvasta ja säilyy ainoana komedian muotona aina 1930-luvulle saakka.

Ohjaaja Valentin Vaalan myötä suomalainen komedia sai hienostuneempia ja hillitympiä muotoja. Vaalan elokuvat lähestyvät paikoin Hollywoodin säkenöivää screwball-komediaa, jossa keskeisessä roolissa on kipunoiva dialogi. Vaalan komedioita ovat muun muassa Lea Joutsenon tähdittämät ja osin käsikirjoittamat 40-luvun elokuvat, joissa usein keskityttiin ”sukupuolten väliseen sotaan”. Vaalan viitoittamalla tiellä komedian tekijöinä ovat jatkaneet mm. *Matti Kassila* 1950-luvulla (komisario Palmu -elokuvien sarja, pääosassa *Joel Rinne*) sekä *Risto Jarva* 1960–1970-luvuilla (komedioiden pääosassa *Antti Litja*).

Jostain syystä farssi on säilyttänyt vahvan suosionsa suomalaisessa elokuvassa ja komediassa. Rillumarei-henkisten elokuvien rinnalla sotilasfarssi on kukkinut runsaana ja eriytynyt selkeästi omaksi, melko puhtaaksi lajityypikseen 1930–1950-luvuilla. 1980-luku oli Uuno Turhapuron kulta-aikaa, ja Turhapuron alustamaa perinnettä ovat jatkaneet Väepeli Körmyt, Pekot ja Kummelit.

Ennen Suomen elokuvasäätiön perustamista komedia oli kotimaisille tuotantotoimistoille tärkeä rahoitusmuoto ja 1950-luvulla komedioita kutsuttiinkin aikansa tuotantotueksi. Esimerkiksi kritikoiden parhaamat, mutta suuren yleisön rakastamat *Pekka ja Pätkä* -elokuvat olivat Suomen Filmitoimiston ”pakkopullaa”. Näiden liukuhinnatuotantojen avulla kuitenkin rahoitettiin vakavammin otettavia projekteja. Vähäteltyjen ja sisällöltään kevyiden *Pekka ja Pätkä* -komedioiden ja Rillumarei-elokuvien tuloilla tuotettiin myös yksi Suomen elokuvahistorian tärkeimmistä elokuvista eli

Väinö Linnan romaaniin perustuva, Edvin Laineen ohjaama *Tuntematon sotilas* (1955), joka on yhä Suomen katsotuimpia elokuvia.

Tunnetuimpia suomalaisia farssikomedian tuottajia ja ohjaajia ovat olleet mm. Spede Pasanen, Ere Kokkonen ja Visa Mäkinen. Näyttelijöinä kansansuosiota ovat niittäneet mm. Esa Pakarinen, Spede Pasanen ja Vesa-Matti Loiri.

Kansanhuumoria

Farssiin kuuluu olennaisesti se, että sitä ei arvosteta korkeakulttuurin piirissä eikä elokuvakritiikeissä. Farssi on nimenomaan kansanomaisista taidetta, kansan huvitusta, jossa on mukana hitunen karnevalistista anarkiaa.

Tutkija *Kimmo Laine* nostaa esiin *Mihail Bahtinin* karnevaalin käsitteet purkaessaan sotilasfarssien vastaanottoa. Bahtinin mukaan keskiaikainen karnevaali edusti vapauttavaa ja uudistavaa voimaa, jonka avulla tilapäisesti vapaudutaan vallitsevista normeista, arvohierarkioista ja pysyvistä järjestyksestä. Ambivalentti karnevaalinen nauru oli siksi samaan aikaan uutta luovaa, kansanhuumori samaan aikaan hilpeästi kielsi ja uudisti. Karnevalistinen nauru oli myös kollektiivista ja yleismaailmallista.

Farssia, samoin kuin Rillumarei-elokuvia voi tästä lähtökohdasta tulkita myös karnevalistisen naurun läpi. Niiden pilkan kohteina ovat usein pömpöösi herrakulttuuri, auktoriteetit ja valtarakenteet. Farssissa valtahierarkioiden hämmentävät usein väärinkäsitetty identiteetit ja sukupuoliroolit.

Kotimaisessa komediassa on suosittu vakiohahmoja aina 1930-luvulta lähtien. Tunnetuimpia ovat Lapatossu, Severi Suhonen, Eemeli, Ryhmy ja Romppainen, Pekka ja Pätkä, Vihtori ja Klaara, Uuno Turhapuro, Pekko aikamiespoika, Fakta Homman ja Kummeleiden tyypit. Vakiohahmon kantaisä on kansanomaisen fiksu veijari, jonka tyylipuhdas esimerkki on *Aku Korhosen* venkula, itseään tyhempää esittävä Lapatossu.

Komediassa käytetään myös toisiaan täydentäviä koomisia parivaljakoita kuten

Ohukainen ja Paksukainen (*Stan Laurel* ja *Oliver Hardy*) tai Pekka ja Pätkä (*Esa Pakarinen* ja *Masa Niemä*). Joskus päähenkilön toimia täydentää koominen sivuhahmo. Yksi legendaarinen koominen sivuhahmo on Palmu-elokuvien Kokki, jota näytteli *Leo Jokela* – ja jota ilman Palmuista puuttuisi paljon. Pitkän elokuvaauran tehnyt näyttelijä teki urallaan pelkästään sivurooleja. Ainoa isompi rooli Jokelalla oli Arne Tarkaksen elokuvassa *Älä nuolase...* (1962).

Vaudevillesta tv-vihteeseen

Jos Hollywood-elokuvaan kuuluukin kerronnan sujuvuus ja läpinäkyvyys, komediassa temaattisen yhtenäisyyden ja kerronnan eheyden logiikkaa ei välttämättä noudateta. Komediaan ja koomiseen liitetään ajatus rikkomisesta, kaavojen ulkopuolelle rönsyilystä ja tarinankerronnan konventioiden murtamisesta ja näillä perinteillä leikittelystä. (Herkman: Audiovisuaalinen mediakulttuuri) (vrt. Karnevalistinen nauru).

Vaudeville ja varieteeperinne antoivat vahvan perustan varhaiselle mykkäelokuvalle. Monet elävän kuvan varhaisista koomikoista, kuten *Charlie Chaplin*, *Harold Lloyd*, *Stan Laurel* ja *Olivier Hardy* (Ohukainen ja Paksukainen) olivat alkujaan lavaesiintyjä.

Sketsien ja gagien (elokuvallinen vitsi) siirtäminen lyhyille filmeille oli helppoa: 1900-luvun alussa elokuvat olivat vain parin minuutin mittaisia ja vielä 1910-luvullakin vain 10–15 minuutin mittaisia. Alkuvaiheessa elokuvaan ei vielä saatu liitettyä ääntä, joten komiikka ja huumori toimivat elokuvassa visuaalisin keinoin. Jo elokuvan varhaisessa vaiheessa huomattiin, että komedia oli kaupallisesti menestyvä lajityyppi.

Komediallinen ilmaisu, mimiikka ja miimiset kommellukset olivat tärkeä osa varhaista komediaelokuvaa, joista useimmat olivat joko farsseja ja slapstick-komedioita. Slapstickin peruskiviä olivat kermakakkuhumori ja banaanikuoreen liukastuminen, jotka kudottiin melko löyhällä taustatarinalla. Pitkän näytelmäelokuvan vakiinnuttua 1920-luvulla gagit ja slapstick-huumori sijoitettiin tarinan juonen lomaan. Mediatutkija *Juha Hermanin* mukaan television sketsiohjelmien ja lyhyiden animaatioelokuvien komiikka muistuttaa tänä

päivänä ehkä eniten slapstickin katkonaista, gagista toiseen etenevä kerrontaa (esim. Nolojen tilanteiden mies Mr Bean, Kummeli tai Pulkkinen).

Stand-up -komiikan parista elokuvaan ovat päätyneet mm. *Jerry Lewis, Eddie Murphy, Robin Williams, Woody Allen*. Tänä päivänä puolestaan elokuvaan siirrytään usein television sitcomien tai sketsiviihteen myötä. Hyvä kotimainen esimerkki on Kummeli-sketsisarja. Itseoppineet Kummeli-huumorin tekijät *Timo Kahilainen* ja *Heikki Silvennoinen* ovat tehneet tähän mennessä jo neljä kokoillan elokuvaa, viimeisin *Kummeli: Alivuokralainen* (2008).

6.

Kirjoittakaa lyhyt analyysi – yksin tai ryhmässä – jostain seuraavista aiheista:

a) *Pohtikaa karnevalistista naurua. Miettikää, mitä on karnevalistinen nauru. Millaisia asioita sen avulla voidaan pilkata? Miksi tällaista naurua tarvitaan? Tehdäänkö tänä päivänä elokuvia, joissa nauru kohdistuu valtarakenteisiin tai valtaapitäviin? Vai onko karnevalistinen nauru tutumpaa television sketsiviihteestä?*

b) *Miten Kummeli: Alivuokralaisessa on käytetty hyväksi kansanhuumoria? Onko elokuvan nauru karnevalistista? Mitä valtarakenteita elokuvassa pilkataan? Millaisia ovat elokuvan hahmot ja miten määrittelisit näitä? Ovatko henkilöt yksiulotteisia? Kehittyvätkö ja kasvavatko roolihenkilöt ihmisinä tarinan edetessä? Millaisia koomisia hahmoja elokuvasta löytyy? Millaisin keinoin koomisia tilanteita on rakennettu elokuvassa? Millaisia komedian keinoja elokuvassa hyödynnetään?*

c) *Mieti a) suomalaisia ja b) amerikkalaisia komedioita ja valitse näistä omasta mielestäsi hauskimmat, yksi molemmista. Millaisia koomisia hahmoja kyseisissä elokuvissa on käytetty? Millaisia elokuvallisia parivaljakoita sinulle tulee mieleen?*

Onko mieleesi jäänyt yhtään koomista sivuhahmoa?

Kummat ovat mielestäsi hausکمپia elokuvia, suomalaiset vai amerikkalaiset – ja miksi?

Kun mies pukeutuu naiseksi

Suomalaisessa komediassa on aina ollut hauskinta silloin, kun mies on pukeutunut naiseksi. Tällä hauskutuksella on lähes yhtä pitkät perinteet kuin on elokuvakomediallakin. Ristiinpukeutumisen kautta on komediaan tai farssiin saatu riittävä väärinkäsitysten sarja, jossa myös sukupuolelle olennaiset odotukset joutuvat ristiriitaan. Huumori on usein kärjistynyt tilanteisiin, joihin mies tai nainen ei normaalissa sukupuoliroolissaan joudu.

Yksi tällaisista väärinkäsityksistä syntyy kotimaisessa sotilasarssissa *Vatsa sisään, rinta ulos!* (1959). Pääosassa on tiukka ja naisiin vihamielisesti suhtautuva kapteeni Routa (*Helge Herala*), joka tyttökoulun flirttailevia tyttösiä paetessaan naamioituu naiseksi ja päätyy tyttökoulun rehtorin sänkyyn. Herkullisimmat tilanteet syntyvät elokuvan tiukasti sukupuoliroolitetuista henkilöahmoista sekä loistavasta näyttelijäntyöstä.

Ristiinpukeutumiselokuvassa komiikka ja kommellukset syntyvätkin perinteisten sukupuoliroolien kustannuksella. Näiden elokuvien mukaan sukupuoli-identiteettiä voi vaihtaa yhtä helposti kuin pukua, jolloin voidaan puhua sukupuolieron sosiaalisesti konstruoidusta luonteesta. Koomista tilanteessa on se, miten näppärästi nainen tai mies selviytyy vastakkaisen sukupuolen tehtävistä.

Suomalaisessa elokuvassa miehet ovat pukeutuneet naisiksi pakon edessä. Näin ovat tehneet mm. Pekka ja Pätkä (*Esa Pakarinen* ja *Masa Niemi*) löytäessään töitä puistotäteinä. Samoin *Isaskar Keturin ihmeellisissä seikkailuissa* (1960) *Isaskar Keturi* ja *Mikael* (*Hannes Häyrinen* ja *Leo Jokela*) esiintyessään salapoliiseina.

1950-luvun ristiinpukeutumiselokuvissa ei tullut mieleenkään, että teemassa olisi ollut jotain homoseksuaalisuuteen viittaavaa,

vaikka ”miesten” välistä läheisyyttä saatettiin ihmetellä. Tämä kertoo paitsi siitä, että homoseksuaalisuus oli tuolloin yleinen tabu, mutta myös konkreettisista sensuurimääräyksistä, joissa kiellettiin esittämästä ”sukupuolielämän luonnottomuuksia tai viittauksia niihin”.

Kimmo Laine huomauttaa, että ristiinpukeutumiselokuvien on katsottu tarjoavan kontrolloidun ja tilapäisen näkymän ”normaalin” järjestyksen ulkopuolelle. Kyseessä on siis eräänlainen ”turvallinen sukupuoliristeily”, jossa paluu normaaliin sisältyy hintaan.

Suomalaisessa sketsiviihteessä mies pukeutuu usein vastakkaisen sukupuolen naamioon. *Vesa-Matti Loiri* heittäytyi naiseksi Spede Pasasen sketseissä, *Heikki Silvennoinen* ja *Timo Kahilainen* Kummelissa, *Pirkka-Pekka Petelius* useammassakin tv-sarjassa. TV-viihteessä mieskoomikot ovat karrikoiden imitoineet naisen stereotyyppioita, minkä miehekäs esittäminen taitaa olla jo lähtökohtaisesti hauskaa. TV-viihteessä hauskuudeksi on usein riittänyt se, että isokokoinen, miehekkäästi karvainen ja karskikasvoinen mies sovittaa ylleen pienen paljettimekon. Tähän naiselliseen naamioon sisältyy tietynlainen sukupuolinen ristiriita.

Mieskoomikot ovat kuitenkin kautta aikojen pukeutuneet naisiksi, aina mykkäelokuvan päivästä alkaen. Näin tekivät myös *Charlie Chaplin (A Woman, 1915)* ja *Stan Laurel (That's My Wife, 1929)*. Yksi suosituimmista ja edelleen hauskimista ristiinpukeutumiselokuvista on Hollywood-klassikko *Piukat paikat (1959)*, jossa *Jack Lemmon* ja *Tony Curtis* antautuvat naisrooleihin. Aikalaiskritiikissä Lemmonia jopa arvosteltiin siitä, että hän heittäytyi rooliinsa antaumuksella ja jopa näytti nauttivan siitä. Homofobisessa Hollywoodissa elettiin Haysin koodin aikaa, ja homoseksuaaleihin suhtauduttiin samalla pelolla kuin kommunisteihin.

HOMOSEKSUAALISUUS VALKOKANKAALLA

Haysin koodi

Paheellista ja vaikutusvaltaista Hollywood-elokuvaa herättiin paheksumaan jo 1920-luvun lopulla. Katolisen kirkon ja uskonnollisen kirkon painostuksella vuonna 1934 hyväksyttiin ns. Haysin koodi, joka nimettiin sensuuritoimintaa johtavan *Will Haysin* mukaan. Koodi antoi tiukat rajoitukset mitä valkokankaalla sai esittää ja miten. Käsikirjoitukset luettiin etukäteen ja kaikki epäsäädöllinen aines karsittiin. Koodi suhtautui homoseksuaaleihin vähintään yhtä ennakkoluuloisesti kuin republikaanisenaattori *Joseph McCarthy* kommunisteihin 1950-luvulla. Homoseksuaalisuuden esittäminen tai siihen vihjaaminen oli kiellettyä Yhdysvalloissa aina 1960-luvulle saakka. Koodi kumottiin vuonna 1968.

Kun homoseksuaalisuuden esittäminen valkokankaalle kiellettiin Haysin koodilla, homoseksuaalisuus tuotiin screenille muilla keinoin.

Homoelokuvien lyhyt historia

Homoseksuaalisuus oli myös Pohjoismaiden laissa kiellettyä vielä muutama vuosikymmen sitten. Homoseksuaalisuuden esittäminen elokuvassa oli tabu, mutta Hollywood-elokuvassa sen esittämistä vahdittiin Haysin sensuurikoodilla 1930-luvulta 1960-luvulle.

Hollywood-tuotannot ovat myös Suomessa niin arkipäiväisiä, että näitä kuvia on syytä purkaa vielä 2000-luvullakin. Hollywood-elokuvien kuvasto on meille niin tuttua, ettemme edes huomaa sitä. Tämä osaltaan perustuu Hollywood-elokuvan kerronnan sujuvuuteen ja näkymättömyyteen.

Tutkija *Vito Russon* mukaan homoseksuaalisuus on Hollywood-elokuvassa mielletty maskuliinisuuden poissaoloksi. Neitimäinen, kyvyiltään heikko tai vajavainen mies, joka ei käyttäytynyt perinteisen Hollywood-sankarin mukaan, miellettiin homoseksuaaliksi.

Alfred Hitchcock, joka mielellään käsitteli elokuvissaan perversioita, nosti kahdessa elokuvassaan homoseksuaalin murhaajaksi (*Köysi*, 1948 ja *Muukalaisia junassa*, 1951).

Haysin aikana mainstream-elokuvassa (valtavirta-elokuvassa) homous sallittiin vain varoittavana esimerkkinä. Näin esimerkiksi valkokankaalle asti pääsi *Joseph L. Mankiewiczin* elokuva *Äkkiä viime kesänä* (1959), jossa perverssi hirviö jahtaa nuoria miehiä ja kohtaa lopussa julman kohtalon.

Vielä 1970-luvun elokuvissa homoseksuaalisuuteen liitettiin yleisesti itseinhon, yksinäisyyden ja syyllisyyden teemoja, ja valkokankaalle tuotiin psykoottinen murhaajahomo ja tappaja-transvestiitit. Mainstream-elokuvassa homoseksuaalisuus esitettiin lähinnä vihamielisissä, ennakkoluuloja vahvistavissa elokuvissa kuten *Al Pacinon* tähdittämässä *Yön kuningas* (1980) -elokuvassa.

1980-luvulle tultaessa alkoi syntyä ns. coming out -elokuvia, joissa käsiteltiin vapauttavana prosessina oman homoseksuaalisuuden kohtaamista ja sen myöntämistä itselle ja muille. Tämän jälkeen siirryttiin kohti uutta aikaa, omaehtoista lesbo- ja homoelokuvakulttuuria. Syntyi ns. new queer cinema, jossa homoseksuaalisuutta käsitellään sen omista lähtökohdista käsin, eikä tulkinnoissa epäröidä käyttää itseironiaa, vieraannuttamista tai parodiaakaan.

Populaarikulttuurin muutokset

Populaarikulttuurin muutokset 2000-luvulla heijastuvat myös homoseksuaalisen kulttuurin hyväksymiseen. Televisiosarjat *Älä kerro äidille* (Queer as Folk, 1999-2000) sekä pitkään pyörinyt sitcom *Will ja Grace* (1998-2006) ovat pehmittäneet vähän kerrallaan homoseksuaalisuuden vastaanottoa laajalle yleisölle.

Varsinainen tv-homobuumi koettiin sisustus- ja stailaussarjojen myötä 2000-luvun alussa. Suosittu trendimakasiini *Sillä silmällä* (Queer Eye for the Straight Guy, 2003-2007) sai myös suomalaisen tv-version. Sarjan tähdet *Ted Allen*, *Carson Kressley*, *Kyan Douglas*, *Thom Filicia* ja *Jai Rodriguez* esiintyivät omina itsenään eivätkä pelänneet

leimautumista, sillä homomiehet olivat tässä vaiheessa yleisesti tunnustettu yksilöiksi, joilla oli heteroita selkeästi parempi maku ja tyyliäitajua.

Myös 1990-luvulta alkaen mainstream -elokuvassa tapahtuu edistystä: Robin Williams tähditti hulvatonta homokomedialla *Lainahöyhenissä* (1996) ja australialais-hitti *Priscilla – aavikon kuningatar* (1994) oli niin suosittu, että siitä tehtiin Hollywood-versio – pääosassa Patrick Swayze.

Homoseksuaalisuuden trendikkyyttä kuvastaa sekin, että suomalainen "tosi-tv" panostaa Big Brother-sarjassa 2008 syksyllä bi-seksuaaleihin nuoriin.

Populaarikulttuurin heijastuminen Kummeli-elokuvan homokuvaan ja stereotypiat

Stereotypit toimivat keskeisinä hegemonian vahvistamisen välineinä. Stereotyyppien avulla ihmisiä luokitellaan itsestään selvinä pidettyihin kategorioihin ja eriarvoisiin asemiin. Ne ovat representaation muoto, jolla maailmaa ja ihmisiä järjestetään hierarkkisesti valtasuhteisiin. Stereotyypeillä ihmisten eroja pelkistetään, olemuksellistetaan, luonnollistetaan ja jähmetetään.

Kummeli: Alivuokralainen (2008) juhlii stereotyyppisellä ja kliseisellä homokuvalla. *Timo Kahilainen* herkuttelee Robbanin stereotyyppisessä ja kliseisessä roolissa: naismaiset eleet ja liioiteltu naisellinen ruumiinkieli, teennäisen tärkeilevä ja hieman nasaalisti venyttävä äänensävy ovat tuttua homokuvastoa.

Kiinnostavaa on, että samaan henkilöhaamoon on liitetty vielä toinen suomalainen vähemmistö: Robban on suomenruotsalainen ja vielä kaiken lisäksi kreivi – aatelisarvot ovat tämän päivän suomessa jo melko harvinaisia. Tässä nousee hyvin esiin kansankomedian ja karnevalistisen naurun ainekset. Kohteena on suomalaisen historian perinteinen herrakulttuuri yhdistettynä toiseen ääripäähän, homoseksuaalisuuden stereotyyppiseen esittämiseen.

Kummeli-elokuvan homouden tunnusmerkkejä on poimittu populaarista tv-viihteestä: Robban on stailaaja, jonka sisustusryhmä on aina valmiina muuttamaan maailmaa hivenen kauniimmaksi. Hupaisaa on sekin, että elokuvassa tanssahdellaan diskopallon sädehtiessä Village People kasaritunnelmissa. 1980-luvun "poikabändi" oli yksi edelläkävijöistä ja on säilyttänyt vakaana paikkansa homodiskon kuninkaana.

Kummeli-elokuva leikittelee homokliseilla, mutta suhtautuu homouteen yllättävänkin lempeästi. Viime kädessä poikarakkaus voittaa ja miesten välinen ystävyys perustuu molemminpuoliseen arvostukseen ja välittämiseen.

On huomattavaa, että samana vuonna 2008 ensi-iltaan tuli toinenkin suomalainen elokuva, joissa käsitellään miesten välisiä intiimejä suhteita. *Aku Louhimiehen* Suomen kansalaissotaa käsittelevässä *Käskyssä* (2008) esitetään ensimmäinen miesten välinen seksikohtaus (aihe nostettiin esiin jo elokuvan ennakkomarkkinoinnissa). Elokuvassa marsalkka Mannerheimin tunnusmerkeillä varustettu kenttäoikeuden tuomari (*Eero Aho*) pakottaa nuoren jääkäriin (*Samuli Vauramo*) kanssaan seksiin. Pakottamisen teema palauttaa homoseksuaalisuuden kuvaamisen takaisin ennakkoluuloja kasvattavien perversioiden pariin. Tuntuu, että elokuvassa homoseksuaalisuuden esittämisen tarve nousee esiin lähinnä aiemmasta Mannerheimiin liitetystä, yleisöä kohahduttaneista homoväitteistä.

Alexi Salmenperän elokuva *Aikuisia ja lapsia – kuinka niitä tehdään?* (2004) puolestaan kuvaa realistisesti ja humoristisesti kahden naisen suhdetta ja orastavaa rakkautta. Ensimmäisen kerran suomalaisessa elokuvassa kahden samaa sukupuolta olevan yksilön rakkautta kuvataan ymmärtäen ja uskottavasti – ja ilman, että siitä tehdään markkinointikikkaa.

8.
Miettikää mikä naiseksi pukeutumisessa naurattaa?
Missä elokuvassa sankari on naamioitunut naisen vaatteisiin?

Millaisia koomisia tilanteita tästä seuraa?

9.
Kirjoita lyhyt analyysi siitä, millaisia ovat homokliseet elokuvassa ja televisioviitteessä. Mieti, millaisissa televisiosarjoissa olet nähnyt homoseksuaaleja.
Millaisin keinoin homoseksuaalisuus esitetään?
Mikä tekee esittämisestä stereotyyppisen?

10.
Kirjoita lyhyt analyysi Kummelin pohjalta: Miten homoseksuaalisuutta on käsitelty elokuvassa?
Millaisin klisein homoseksuaalisuus tuodaan elokuvassa esiin?
Voiko Robbanin stereotyyppisen hahmon tulkita myös positiivisesti ja jos, niin miksi näin?
Miten populaarin kulttuurin muutos heijastuu Kummeli-elokuvaan?

Homoseksuaalisuus ja transseksuaalisuus elokuvassa
Positiivinen mainstream-elokuva:
Piukat paikat (Some Like It Hot, 1959)
The Crying Game (1992)
Priscilla – aavikon kuningatar (The Adventures of Priscilla, Queen of the Desert, 1994)
Lainahöyhenissä (The Birdcage, 1996)
Brokeback Mountain (2005)

Kotimainen elokuva:
Käsky (2008)
Aikuisia ja lapsia (2004) –kuinka niitä tehdään?

Lähdekirjallisuus:

Henri Bergson: **Nauru**. Tutkimus komiikan merkityksestä. Loki-kirjat, Helsinki 1994.

Outi Heiskanen: **Kaappihomosta ihmiskunnan viholliseksi**. Filmihullu 4-5 1997.

Juha Herkman: **Audiovisuaalinen mediakulttuuri**. Vastapaino, Tampere 2001.

Kimmo Laine: **Murheenkryyneistä miehiä?** SETS-julkaisu, Turku 1994.

Tuomas Marjamäki: **Naurattajat.**
Suomalaisen komiikan tekijät 2007-1907.
Edita Publishing Oy, Helsinki 2007.

Vito Russo: **The Celluloid Closet.**
Homosexuality in the Movies. Harper &
Row, Publishers, Inc, New York 1985.

Netissä:

Sakari Toiviainen: **Suomalaista elokuvakomiikkaa pätkittäin ja tähdittäin.**
Suomen elokuva-arkisto, 2005.
http://www.kava.fi/lahikuvassa/suomalaista_elokuvakomiikkaa.html.

Molskis – suomalaista elokuvakomiikkaa.
Suomen elokuva-arkiston valokuvanäyttely
Jugend-salissa 22.4.-29.5.2005.
<http://www.kava.fi/lahikuvassa/molskis.html>

Tämä on hauskaa – HS listasi hauskimmat kotimaiset komediat. Helsinki 17.4.2005.
http://www.kava.fi/lahikuvassa/molskis_HS.html

Oppimateriaalin on laatinut
Kirsi Raitaranta Kansallisesta
audiovisuaalisesta arkistosta
oheisen lähdekirjallisuuden pohjalta.

Oppimateriaalin on tuottanut
Marjo Kovanen Koulukinosta.